

عبدالله سعيد

درآمدی به قرآن

سعيد شفيعى

انتشارات حكمت

تهران، ۱۳۹۷

فهرست

۱۱	یادداشت مترجم
۱۵	مقدمه مؤلف
۲۱	یادداشت اندرو ریپین
۲۳	۱. بافت اجتماعی تاریخی قرآن
۲۵	جهان پیرامون پیامبر
۳۰	زندگی پیامبر، به مثابه بخشی از بافت قرآن
۳۷	بافت اجتماعی تاریخی و زبان فرهنگی
۳۸	زبان اخلاقی قرآن: بافت و موضوع زنان
۴۱	جریان‌های فکری مؤثر بر مسلمانان در مواجهه با قرآن
۴۵	چکیده
۴۶	پیشنهاد برای مطالعه
۴۷	پی‌نوشت
۴۹	۲. وحی و قرآن
۴۹	ماهیت وحی
۵۲	انواع وحی در بافت اسلامی
۵۶	وحی: گفتار خدا به زبان انسان
۵۸	قرآن به منزله وحی مطلقاً الهی
۵۹	گفتار شفاهی و مکتوب
۶۰	وحی و تفسیر
۶۱	به سوی فهمی آزاد از وحی
۶۲	مراحل وحی قرآنی
۶۳	چکیده

۹	فهرست		
۱۳۲	چکیده	۶۴	۸ درآمدی به قرآن
۱۳۳	پیشنهاد برای مطالعه	۶۵	پیشنهاد برای مطالعه
۱۳۴	پی‌نوشت		پی‌نوشت
۱۳۵	۶. پژوهش‌های غربی و قرآن	۶۷	۳. قرآن به مثابه کتاب مقدس
۱۳۶	پژوهش‌های متقدم غرب درباره اسلام و قرآن...	۶۸	ساختار قرآن
۱۴۱	پژوهش‌های متأخر غرب درباره اسلام و قرآن...	۷۳	تألیف قرآن در یک متن واحد: دیدگاه اسلامی
۱۴۶	پژوهش‌های معاصر غربی درباره اسلام و قرآن...	۷۹	انتقادات محققان غربی بر قرآن
۱۵۶	چکیده	۸۳	تکامل متن قرآن و عرضه آن
۱۵۷	پیشنهاد برای مطالعه	۸۷	ماهیت متن قرآن: اندیشه تقلیدناپذیری (اعجاز)
۱۵۸	پی‌نوشت	۸۸	پیوند میان قرآن و روایات پیامبر
۱۶۳	۷. ترجمه قرآن	۹۱	چکیده
۱۶۴	تمایل مسلمانان متقدم به ترجمه قرآن	۹۱	پیشنهاد برای مطالعه
۱۶۵	غیر مسلمانان و ترجمه قرآن	۹۲	پی‌نوشت
۱۶۸	مسلمانان و ترجمه قرآن	۹۵	۴. مضامین اصلی و گونه‌های متن
۱۷۲	گفت‌وگوهای مسلمانان بر سر ترجمه قرآن	۹۶	خدا
۱۷۵	ترجمه: یک پژوهش موردی	۹۸	موجودات غیبی
۱۸۱	برخی ترجمه‌های انگلیسی رایج از قرآن	۹۸	شیطان: نماد شرارت و نافرمانی
۱۸۸	ترجمه‌هایی از قرآن بر اینترنت	۹۹	آفرینش
۱۸۹	چکیده	۱۰۱	پیامبران پیشین
۱۹۰	پی‌نوشت	۱۰۵	مسأله ایمان و نگاه قرآن به دیگر ادیان
۱۹۵	۸. قرآن و دیگر کتاب‌های مقدس	۱۰۶	وقایع تاریخی عصر پیامبر
۱۹۶	فهم مسلمانان از کتاب مقدس	۱۰۹	زندگی پس از مرگ
۱۹۸	کتاب‌های مقدس یهودی و مسیحی در قرآن	۱۱۱	رفتار انسان
۲۰۰	دیدگاه‌های مسلمانان درباره «تحریف» کتاب‌های مقدس...	۱۱۳	گونه‌های متن در قرآن
۲۰۵	درگیری محققان مسلمانان با منابع یهودی و مسیحی	۱۱۹	چکیده
۲۰۷	نگرش مسلمانان به کتاب‌های مقدس یهودی و مسیحی	۱۱۹	پیشنهاد برای مطالعه
۲۱۱	چکیده	۱۲۰	پی‌نوشت
۲۱۲	پیشنهاد برای مطالعه	۱۲۱	۵. قرآن در زندگی روزانه
۲۱۳	پی‌نوشت	۱۲۲	قرائت قرآن
۲۱۷	۹. تعالیم اخلاقی-فقهی	۱۲۶	مس قرآن
۲۱۸	متن مقدس و شریعت (فقه)	۱۲۷	طهارت و پاکی
		۱۳۰	بی‌احترامی به قرآن
		۱۳۲	قرآن و خوشنویسی

	۱۰	درآمدی به قرآن
۲۱۹		انواع آیات اخلاقی-فقهی در قرآن
۲۲۹		انعطاف‌پذیری تعالیم اخلاقی-فقهی
۲۳۲		چکیده
۲۳۲		پیشنهاد برای مطالعه
۲۳۴		پی‌نوشت
۲۳۵	۱۰	گزیده‌ای از اصول و روش‌های تفسیر قرآن
۲۳۶		تفسیر نقل‌محور و تفسیر عقل‌محور
۲۴۱		گزیده‌ای از اصول تفسیر قرآن
۲۵۰		چکیده
۲۵۱		پیشنهاد برای مطالعه
۲۵۲		پی‌نوشت
۲۵۳	۱۱	رهیافت‌هایی به تفسیر قرآن
۲۵۴		تفسیر متقدم
۲۵۷		سه جریان عمده تفسیری
۲۶۴		جریان‌های مهم دیگر
۲۷۱		تفسیر در دوران معاصر
۲۸۰		چکیده
۲۸۰		پیشنهاد برای مطالعه
۲۸۱		پی‌نوشت
۲۸۵	۱۲	تفسیر مدرن از قرآن
۲۸۶		تفاوت‌های بین متن‌گراها و بافت‌گراها
۲۸۸		فضل‌الرحمن
۲۹۲		آمنه و دود
۲۹۴		محمد شحرور
۲۹۶		محمد ارکون
۲۹۸		خالد ابوالفضل
۳۰۰		چکیده
۳۰۱		پیشنهاد برای مطالعه
۳۰۲		پی‌نوشت
۳۰۵		اصطلاح‌نامه
۳۱۳		کتاب‌نامه
۳۲۹		نمایه

بافت اجتماعی-تاریخی قرآن

وحی قرآنی در بافت سیاسی، اجتماعی، فکری و مذهبی عربستان — عمدتاً در سرزمین حجاز، یعنی مکه و مدینه — در قرن نخست هجری پدیدار شد. فهم جنبه‌های کلیدی این بافت به ما یاری می‌رساند پیوند متن قرآن را با محیطی که متن در آن پدید آمد دریابیم. برای این کار باید وضعیت معنوی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و نیز هنجارها، عادت‌ها، نهادها و ارزش‌های این سرزمین بررسی شود. برای نمونه، هنجارهای اجتماعی در بردارنده آن چیزهایی است که با ساختار خانوادگی، طبقات اجتماعی، محرمات، مراسم گذار^۱، همچنین مسائل مرتبط با محل سکونت، مباحث جنسیتی، تغذیه و توزیع ثروت ارتباط دارد. اهمیت همه این جوانب را با بررسی بسامد ارجاعات قرآن به آنها می‌توان برآورد کرد.

فهم بافت قرآن همواره نیازمند آگاهی از جزئیات وقایع زندگی پیامبر در مکه و مدینه است. بسیاری از وقایع مهم در زندگی پیامبر، از قبیل سفر

۱. آداب و رسومی است که در گذر دوره‌ها برای زندگی افراد اهمیت پیدا می‌کنند، همانند تولد، بلوغ، ازدواج، بچه‌دار شدن و مرگ. معمولاً مراسم گذار مشتمل بر اعمال و تعالیمی است که به صورت نمادین فرد را از رسوم گذشته جدا می‌کند و برای آداب و قوانین نو آماده می‌سازد. م.

شبهانه از مکه به بیت المقدس (که برخی مسلمانان آن را یک «سفر روحانی» تلقی می‌کنند)، یا هجرت به مدینه در سال نخست هجری، و جنگ‌ها و کشمکش‌ها بین مسلمانان و مخالفانشان، همه در قرآن ذکر شده اما به تفصیل نیامده است. از این‌رو، آشنایی با پیشینه زندگی پیامبر و حوادث رخ داده در آن زمان، برای فهم معنای بسیاری از آیه‌ها ضروری است. در ادامه، ما از این زمینه‌ها با عنوان «بافت اجتماعی تاریخی» یاد خواهیم کرد. تا قرن چهارم هجری، توجه به بافت اجتماعی تاریخی قرآن سهم اندکی در تحقیقات اسلامی، که با تأسیس قواعد فقه اسلامی همراه شد، بازی می‌کرد. پیش از این زمان، تحقیقات غیرزبانی مرتبط با بافت تاریخی وحی تمرکز بسیار بر اسباب نزول داشت، که زمینه پیرامونی پاره‌ای از آیه‌ها را گزارش می‌کرد. هرچند به نظر می‌رسد این گزارش‌ها زمینه‌های اولیه پیدایش برخی از آیات را بیان می‌کنند؛ می‌توانیم استدلال بیاوریم که گزارش‌های مذکور چندان به فهم دقیق بافت اجتماعی تاریخی قرآن کمک نمی‌کنند. بسیاری از این گزارش‌ها با یکدیگر تعارض دارند و بسیاری دیگر از نظر تاریخی مشکوک‌اند، بنابراین اغلب کنار هم چیدن قطعات گزارش‌ها، به طوری که تصویری منسجم از زمینه وحی به دست آید، دشوار می‌نماید.

علی‌رغم اهمیت بافت اجتماعی تاریخی برای فهم قرآن، امروزه بسیاری از مسلمانان همچنان درباره این روش تردید دارند. برای برخی مسلمانان، هرگونه بحثی از بافت اجتماعی تاریخی وحی، تهدیدی برای باورهای زیربنایی آنها درباره سرچشمه‌های الهی قرآن تلقی می‌شود. اما به هر حال، در مورد تعداد معتناهی از آیات قرآن، فهم معنای آنها بدون شناختی اساسی از زمینه نزول آیات دشوار خواهد بود.

علاوه بر آن، هرچه بیشتر درباره جامعه حجاز و عربستان بدانیم، فهم ما از پیام قرآن روشن‌تر خواهد بود. در این فصل ما از موضوعات زیر سخن خواهیم گفت:

- * بافت اجتماعی، زیست محیطی و سیاسی عربستان در طول دوران پیامبر؛
- * چگونگی ارتباط قرآن با عادت‌های فرهنگی و هنجارهای عربستان در قرن نخست؛
- * سنخ زبانی‌ای که قرآن برای بیان پیام‌های اخلاقی به کار گرفته است و روش تفسیر این پیام‌ها از سوی فرهنگ رایج؛ و
- * تکامل جریان‌های فکری گوناگونی که بر مسلمانان مشتغل به قرآن تأثیر می‌نهاد.

جهان پیرامون پیامبر

قرآن اشاره‌های بسیاری به جهان فرهنگی و زیستی حجاز، یعنی مکه و مدینه، و نیز به عربستان به شکل عام دارد. برای نمونه، قرآن به چند واقعه مهم در آنجا اشاره می‌کند که هم نگرش‌های رایج و هم چگونگی عکس‌العمل مردم عربستان به پیام پیامبر را نشان می‌دهد. در این موارد، قرآن از برخی امور مرسوم، هنجارها و ارزش‌های اجتماعی سخن به میان می‌آورد.

حجاز، خود در بردارنده فرهنگ‌هایی بود که در بیشتر عربستان و مناطق پیرامون آن وجود داشت؛ یعنی طیف گسترده‌ای از فرهنگ‌های مدیترانه‌ای مشتمل بر یهودی و مسیحی، تا عربی جنوبی، حبشی و مصری؛ همه اینها با درجات گوناگون بر حجاز و مردم آن تأثیر می‌گذاشت. در نتیجه، زندگی اجتماعی فرهنگی حجاز در زمان پدید آمدن قرآن تنوع بسیار داشت. آگاهی از این امر امروز به مخاطب قرآن یاری می‌رساند پیوند متن قرآن را با محیطی که منجر به پیدایش متن در آن شد، دریابد.

حجاز و زندگی بدوی

حجاز و مناطق پیرامون آن اغلب آب و هوایی خشک و خشن و بارندگی بسیار اندک داشت. مناطق حاصلخیز در آنجا بسیار کم بود، مانند آبادی یشرب، که بعداً به مدینه شهرت یافت، و آبادی طائف، در نزدیکی مکه.